

ПРЕДГОВОР

Системният учебен курс по банково право е предназначен за нуждите на преподаването на дисциплината „Банково право“ за студентите от специалност „Право“ в Юридическия факултет на Университета за национално и световно стопанство. Голяма част от курса може да се ползва и от студентите от специалността „Финансов контрол“ в рамките на магистърската програма „Финансово право и финансов контрол“ за дисциплината „Банково и борсово право“.

Учебният курс дава познания за действащото позитивно право, което се съдържа в специалното законодателство за банковата дейност. Специалното банково законодателство обхваща основния търговски банков закон – Закона за кредитните институции, както и Закона за Българската народна банка, Закона за гарантиране на влоговете в банките, Закона за банковата несъстоятелност, а също и части от други закони, които уреждат банковата дейност. Такива са Законът за платежните услуги и платежните системи и Законът за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници. Важна част от банковото законодателство е и Регламент 575/2013 г., който съдържа ред регулативни изисквания за търговските банки в рамките на целия Европейски съюз. Регламентът има пряко действие на територията на Република България в качеството ѝ на държава членка.

Не са предмет на курса специалните режими за защита на кредитополучатели по Закона за потребителския кредит от 2010 г. и по Закона за кредитите за недвижими имоти за потребители от 2016 г. Извън обхвата на лекционния курс, са и функциите на БНБ и правомощията на нейните органи по прилагане на Валутния закон от 1999 г.

Характерна особеност на всички посочени законови нормативни актове, които са в обхвата на учебния курс, е, че уредбата, съдържаща се в тях, има ясно изразен публичноправен характер. Основният банков закон – ЗКИ, е регулативен и надзорен закон и поради това принадлежи към административното регулативно и надзорно право. Тази характеристика се отнася и за Закона за платежните услуги и платежните системи, както и за Регламент 575/2013 г.

Типична административноправна уредба съдържат и устройственият закон за централната банка – Законът за БНБ, както и Законът за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници. Законът за гарантиране на влоговете в банките съдържа норми на административното, но и на финансовото право, а Законът за банковата несъстоятелност като цяло е публичноправен закон с процесуален характер.

Смисълът на публичноправната уредба на търговската банкова дейност не може да бъде разбран, ако не се вникне в значението на особеността, високорисков предмет на дейност на търговската банка. Концентрациите на рискове, свързани

с този предмет, определят в крайна сметка публичноправните характеристики на законодателството за кредитните институции.

Поради характера на тази нормативна уредба учебният курс поначало обхваща публичното банково право. Частното банково право, отнасящо се до договори и други сделки, които банките извършват като търговци (например сделките, регламентирани в двадесет и девета глава на Търговския закон), се разглежда тук в контекста и през призмата на публичноправната уредба. Това се отнася и за сделките, сключвани от БНБ в качеството и на юридическо лице.

В учебния курс са залегнали всички основни идеи от моите монографични изследвания, посветени на публичноправната уредба на търговската банкова дейност и на правния режим на инвестиционните ценни книжа. Въпреки че от тяхното публикуване е изминал значителен период, голяма част от анализите и изводите са актуални и сега. Времето не променя принципните характеристики на модела на регулиране и надзор на банките в качеството им на търговци с високорисков предмет на дейност. Този модел е твърде устойчив и консервативен, тъй като в голямата си част има универсален, а не партикуларен и регионален характер. В крайна сметка търговското банково дело, както и централното банкерство притежават универсални характеристики, които придават ред общи черти и на нормативното регулиране независимо от особеностите на отделните национални законодателства.

Темите от курса са подредени по раздели. Изложението е максимално опростено, без тежък справочен апарат и цитирания на конкретни източници, като ползваната литература е посочена в края на курса. За удобство на студентите и другите читатели по-важните части от изложението са с черен шрифт.

Този систематичен учебен курс може да бъде полезен не само за студенти, а и за академични и практикуващи юристи, за финансисти и други икономисти, както и за всеки, който се интересува от тази сложна и комплексна материя.

Изследването е съобразено със състоянието на действащото законодателство до 1 юни 2021 г.

І РАЗДЕЛ

Първа тема

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА БАНКОВОТО ПРАВО. ИЗТОЧНИЦИ. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СПЕЦИАЛНИТЕ ЗАКОНИ, УРЕЖДАЩИ БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ

§ 1. Обща характеристика на банковото право

Банковото право е **обособен и специализиран правен режим, който няма характеристиките на самостоятелен правен отрасъл**. Като позитивно право банковото право е хетерогенно (нееднородно), тъй като включва норми от различни правни отрасли – търговското, гражданското, административното и финансовото право.

Предмет на позитивното банково право са обществените отношения, възникващи при осъществяването на банкова дейност или, както се изразяват икономистите и финансистите, на банково дело; **банковото дело във функционален смисъл не е еднородна дейност, а се дели на търговско и на централно банкерство**.

Търговското банкерство е предприемаческа дейност, осъществявана от участници на пазара на банкови услуги системно и постоянно с цел печалба; тези участници – банките, имат търговско качество и за тях принципно се прилага общото търговско законодателство; ТЗ установява, че само търговец извършва по занятие банкови сделки (чл. 1, ал. 1, т. 7); банкови сделки са уредени в двадесет и девета глава от ТЗ (чл. 420 – чл. 454); банките са акционерни дружества и това е единствената позволена правноорганизационна форма за осъществяване на банков бизнес (чл. 7, ал. 1 от ЗКИ).

За разлика от търговската банкова дейност дейността на Българската народна банка (БНБ), като централна банка, е дейност на държавна институция; в качеството си на държавна институция БНБ осъществява държавни функции, израз на държавната политика, и нейните органи упражняват административни правомощия.

Разграничението между търговско банково дело и централно банкерство има и нормативен израз: специален основен закон – ЗКИ, регламентира дейността на търговските банки, а дейността на централната банка се урежда в ЗБНБ; тази особеност е присъща не само на българското, но и на всяко национално законодателство на страна с развито банково дело.

Банковата дейност има и институционен израз, който се изразява с понятието „банкова система“; банковата система е съвкупността от субектите на банковата

дейност и обединява търговските банки и централната банка, която е център на банковата система.

Банковото право, като позитивно право, прилага двата основни метода на правно регулиране – властническия метод, характерен за публичното право, от една страна, и метода на равнопоставеност, присъщ на частното право – от друга.

Методът на власт и подчинение, характерен за публичното право, се проявява при уредбата на отношенията между БНБ като институция, която осъществява надзорна власт (функция) и търговските банки като адресати на тази власт; органите на централната банка упражняват административни правомощия; основен юридически факт в тези отношения е индивидуалният надзорен административен акт.

Методът на равнопоставеност и автономия на волята се проявява в отношенията между банките и техните клиенти (вложители, кредитополучатели, ползватели на платежни услуги и т.н.), както и между самите банки; тук основен юридически факт е сделката, включително договорът.

В този смисъл банковото право се дели на публично и на частно право.

Специалното законодателство, уреждащо дейността на търговските банки, което включва ЗКИ, ЗГВБ, ЗПУПС, ЗБН, ЗВПКИИП, принадлежи към публичното право; основният закон за търговското банкерство – ЗКИ, както и ЗПУПС са закони с административен регулативен и надзорен характер и поради това принадлежат към административното регулативно и надзорно право.

Публичното и частното (договорното) банково право се прилагат за дейността на търговските банки, но и за дейността на централната банка; БНБ е държавна институция и осъществява функциите си чрез административните актове, издадени от нейните оправомощени органи (например при упражняване на банковия надзор по реда на ЗКИ и платежния надзор по реда на ЗПУПС); наред с това централната банка сключва и изпълнява договори и други сделки и в ред правни отношения се проявява чрез гражданската си правосубектност като юридическо лице (вж. например сделките, отнасящи се до кредитиране, депозити, инвестиции, чуждестранна валута, злато, изброени в чл. 32 и чл. 37 от ЗБНБ, както и сделките, чрез които се управляват валутните резерви – чл. 28, ал. 3 и чл. 31, ал. 1 и 2); особеното при тези сделки е, че не са насочени единствено и пряко към постигане на печалба, а се осъществяват за постигане на декларираната в чл. 2, ал. 1 от ЗБНБ основна цел на БНБ за поддържане на ценова стабилност чрез осигуряване на стабилността на националната парична единица; в този смисъл **тези сделки са инструмент на държавна парична политика.**

В действащото банково право могат да се обособят следните **основни дялове: частноправен режим на търговското банкерство, публичноправен режим на търговското банкерство, правен режим на централното банкерство.**

Действащото банково право не е финансово право; погрешната теза за съвременното банково право, като част от финансовото право, е разпространена и популярна сред изследователи и преподаватели по финансово право и по бан-